

KATONAÚJSÁG

HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRAT

III. évfolyam 2. szám • 2012. április

- „Justice for Hungary”
– óceánrepülés és
revíziós propaganda
- A magyarországi Népi
Német Sportjelvény
(Das Volksdeutsche
sportabzeichen)
- József Károly királyi
herceg „kertésze”
- Kárpátalja – Kolozsvár
– Sprinzenstein –
Nyíregyháza.
Egy zászlóskürt
története
- Nagypám emlékére
- Anekdóták az első
világháborúból
- Röögös és nehéz útja nem
csak katonának lehet
- Búvár Kund nyomában
– nehézbúvárok
a víz alatt
- „Áldásos munkát!”
– egyetemisták és
főiskolások női
munkaszolgálat
- Folyamőr matrózsapka
- Soproni honvédek
tűzkeresztsége:
a 4/I. zászlóalj
harckocsielhárítása
Kalinovnál

HU ISSN 2061 9529

Ára: 695 Ft

70 éve történt

B. Stenge Csaba

Soproni honvédek tűzkeresztsége: a 4/I. zászlóalj harckocsi-elhárítása Kalinovnál

70 éve került kiszállításra a magyar 2. hadsereg a keleti hadszíntérre.¹ A soproni 7. könnyű hadosztály (parancsnok: Mező Endre vezérőrnagy) és ennek 4. gyalogezrede (parancsnok: Molnár László ezredes) a 2. hadsereg III. hadtestjébe tartozott, és így az első lépcsőben került kiszállításra a keleti hadszíntérre. Kérkezésük után – mivel a német XXXXVIII. páncélos hadtest egyes leharcolt alegységei pihenőre, illetve átcsoportosításra szorultak – a soproni seregtest már május közepén Kurszktól kelet-délkeletre, mintegy 60 kilométerre az első vonalba került, a német csapatok – elég kezdetlegesen kiépített – állásait átvéve.²

A felváltás tényét és az állások intenzívebb kiépítésének megkezdését a szembenálló szovjet csapatok is észlelték, és aktív felderítő vállalkozásokat, támadásokat indítottak

a magyar csapatok ellen. A legjelentősebb ezek közül az 1942. május 31-én és június 1-jén Kalinov, illetve Afanaszjevka térségében tűzérési és harckocsi-támogatással indított vállalkozás volt.

Csoknyai Pál alezredes 4/I. zászlóalját megerősített zászlóaljerejű, hat harckocsival támogatott harccsoport támadása érte Kalinovnál, melyet azonban a 7. tábori tüzérezred hathatós segítségével, a támadóknak súlyos veszteségeket okozva, sikerült visszaverni, és a hat támadó harckocsi közül is megsemmisült öt. (Ezek még nem a később tömegesen bevetett, oly sok problémát és veszteséget okozó T-34-esek voltak.) A harckocsik elleni védekezéshez a kalinovi páncélelhárító körletet négy 36 M. 3,7 cm-es páncéltörő ágyúból, egy 38 M. 5 cm-es páncéltörő ágyúból, valamint egy 5/8 M. 8 cm-es könnyű tábori ágyúból alakí-

tották ki. A 3,7 cm-es ágyúk a 4/I. zászlóalj nehézfégyverszáadához tartoztak, míg az 5 cm-es páncéltörő ágyú a 4. gyalogezred ezredközvetlen páncéltörő ágyús századának harceszköze volt. A 8 cm-es tábori ágyú a gyalogezred kísérő tábori ágyús ütegéhez tartozott (roham-üteg). Az öt kilőtt harckocsi közül kettő a 8 cm-es, közvetlen irányzással tüzelő tábori ágyútól kapta a végzetes találatot, egyet-egyet 3,7 cm-es, illetve 5 cm-es páncéltörő ágyú lőtt ki, míg egy továbbit a gyalogság közelharcban, kézigránátkötegekkel semmisített meg.

A 4. gyalogezred naplója az alábbiakat rögzítette a két nap harcairól (a szöveg a közérthetőség kedvéért a rövidítések feloldásával és a néhány egyértelmű elgépelés kijavításával kerül leközlésre):

„2:30-3:10.³ Tűzérési előkészítés (igen heves).

3:10. Támadás indul.

Első hullámban 6 harckocsi. Ezt követi 200 m-re a gyalogság. A véderőcsapat egész éjjel ébren van. Állás megszállva, a harckocsitámadást ébren várja. Már jó látási viszonyok vannak. A völgyekben köd.

Zárótűzünk késik. 20 percen át nincs meg a tűzérési összeköttetés. Ezért tudnak a harckocsik bejutni az állásba.

3:30-tól igen jól fekvő, igen élénk zárótűz. (Egyperces, többször kiváltva.) A zárótűzben megtorpan a gyalogság. Sok a veszteség. Aknavetőink bekapcsolódnak, igen jó hatással.

4 h-ig két harckocsi kilöve (rohamlő-

*Az utolsó szovjet harckocsit kilövő 5 cm-es páncéltörő ágyú Kalinovnál
(a Kosztka család gyűjteményéből)*

veg³). Távolsgában kb. 450 és 300 m. 20 perc múlva jelentés érkezik a harmadik⁵ harckocsi kilövéséről (drótakadály előtt). Ez a harckocsi telitalálatlaltal megrongált egy 37 mm-es ágyút, a raj fele kiesett, irányzék tönkrement. Egy harckocsi visszafordult. Két harckocsi betör az állásba és a fészkeket lövi, drótot sodorít. Közelharc alakul ki. Egy harckocsit kézigránátkötegekkel és kézigránáttal gyalogos részek és tüzerfigyelő lövik ki. A harckocsikon emberek jönnek kényszerűségből, ezek géppuskatűzre szétszaladnak, megadják magukat. Az ötödik harckocsit egy 50 mm-es páncéltörő ágyú 50 méterről lövi ki. 3 páncélgránát[al] és két repeszgránát a kezelőkre.

4-5 óra között az ellenséges előremozgás teljesen megbénítva. A támadás az állástól kb. 400-800 m távolságon megakad. Csak kisebb részek jutottak előbbre a drótakadály elé. Elhárító tüzérsegi, aknavető, géppuska, golyószóró tüzüinkben igen sok a halott (becsüljük 150 főre és sok a sebesült is).

5 h-tól változó hevességű tűzharc. Kalinovot rendszertelenül lövik.

5:30-tól lövik az ezredparancsnoki erdőt, keresik a tüzérseget. Valószínű térkép vagy rádióbemérés alapján lőnek ide.

A déli védőkörlet (II. zlj.) teljesen csendes.

5:30-6 h-ig az 1. század előtt a bozótban kb. egy század ellenség (3 szakasz), erős tüzzel löjük.

5:50 egy ellenséges század gyülekezik a Kunyhó erdőnél.⁶ Növekvő mozgás a Kunyhó erdőből a Hosszú erdőbe.

6 h-ra minden csendes. Majd ismét élénkülő tűz. Vezérkari főnök gratulál.

6:20 két fogoly beérkezett. Szerintük 3 ezred támad. Mi egy ezredre becsüljük. Erős az aknavetőjük és jól lő a tüzérsegiük.

7 h lövi a tüzérsegiünk a Bocserdőt. Felfedezett egy „raccs-bumm” üteget.

5/8 M. 8 cm-es tábori ágyú nyílt tüzelőállásban a keleti hadszíntéren 1942-ben (HM HIM Hadtörténelmi Levéltár)

7:30 az első foglyok befutottak. Kihallgatjuk (61., 253.⁷, előző napi fogoly 9. gyalogezredbeli volt).

9 h 6 orosz repülő bombázta Gradišovot (II. zászlóalj jobb szárnya vonat körlet).

9:25 német távolfelderítő köröz, vadász kíséri.

9:35 a 4:30-kor kért 2 sebesültszállító gépkocsi 9:35-kor megjött. Igen lassú. Sebesültek száma: 18, halott: 9.

12:45 a hadosztály vezérkari főnöke kijött. Kiment Kalinovra. Ott még mindig van aknavető tűzharc.

13:30 3 orosz bombázó és 4 vadászgép Kalinovot támadja. Kétszer köröz. 6 db 100 kg-os bombát dob 600 méterről, de mind Kalinov északon a teknős lapályban robban (géppuska támpont közelében). Hatástalan. Saját géppuska és golyószóró lövi, de eredménytelen.

Délután folyamán csönd van.

17 h-kor a 4/1. század vállalkozást indít a közvetlenül előtte lévő bozotosba befészelt ellenségre. [az ellenség] Megfut. Fogoly nincs.

Az egyik kilőtt harckocsiból tüzelnek (200 m), erre két lövéssel (37 mm) végleg elhallgattatják.

Légvédelmi gépágyú áttelepítése Kalinovra. (Utóbbinak légvédelme nincs és a Kalinov-kettős erdő közötti határvonal páncélos lezárása is szükségelteti a gépágyút.) Este csend. Éjjel időnként felélénkül a tűzharc. A védőcsapat ismét nem alszik.

VI.1. Hajnalban a támadás megis-

métlését várjuk. A csapat készségben van.

2:15-kor ködös reggel, még alig lehet látni. Az ellenség támadásra indul. Zárótűzet kérnek. Fél perc múlva megy! Hatása igen nagy. Támadás megakad. Látási viszonyok jók. Köd kezd felszállani. Tüzérezred figyelői harckocsikat is jelentenek (ismét 5-6 db). 4:20 a tüzérsegi bénító tüzzel lövi egy órán át a Hosszú erdőt, és a kétágú kalinovi horhost. Szerinte az ellenség Kalinovtól fél km-re keletre, délkeletre van. Úgy látszik, beássák magukat. I. zászlóaljparancsnok ellenséget nem lát.

5:20 I. zászlóaljon tüzérsegi előkészítés van. A kalinovi horhos felé tüzérfigyelők (II. osztály) ellenséges gyülekezést látnak. Bogdanovkai völgyben egy zászlóaljat derít fel a tüzérsegi.

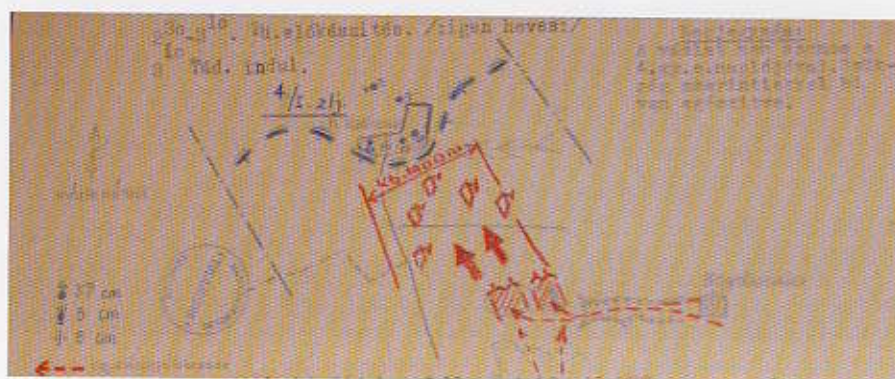
5:35 csend van. Állásépítés. Eddig ellenséges légi tevékenység minimális. 10-13 h szörványos tüzérsegi és aknavetőtűz.

16:30 új híre van harckocsi támadásnak. Harckocsi-elhárító tüzzel a tüzérsegi lövi. A támadás elmarad. (Vaklárma.)

16:30 Párduc (II. zászlóalj) jobbszárnya előtt új műszaki munkát lát, a terepet az ellenség megszállta. (Kutya erdő-Melovaska) Eddig senki földje volt.

Egy század átgyülekezett a Kunyhó erdőből dél felé az erdőkben.

12:30-kor a hadtestparancsnok úr itt volt. Dicséret.

A 4. gyalogezred naplójába rajzolt térkép a Kalinov elleni szovjet vállalkozásról (HM HIM Hadtörténelmi Levéltár)

Hadseregparancsnok úr is kint jár a 35. gyalogezrednél és innen átjött Kalinovra. Kisezüstöt adott a rohamlövөг irányzójának (tüzer hadapród).⁸

21 h repülőtámadás (bomba) éj folyamán ötször ismétlődött. Hatása: 5 ló kimúlt, + 4 sebesült.

A támadást várjuk délutántól kezdve. De nem ismétlődött meg. A 16:30-i tüzmegeohanásnak igen jó eredménye volt.⁹

A korabeli ezrednaplót rendkívül hasznosan egészíti ki az 1942. június 4-én kiadott 3. számú hadseregparancs, melyben a kitüntetések adományozásánál részleteiben megtalálhatóak azok a harccselekmények, melyekért a hadseregparancsnok által saját hatáskörben is adományozható Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érmek átadásra kerültek. A dokumentum Kalinovra vonatkozó része a rövidítések feloldásával és a néhány gépelési hiba korrekciójával kerül leközlésre. A hadseregparancsban szereplő katonák a rendelkezésre álló veszteségi adatok szerint valamennyien túléltek a háborút, sebesüléseiket lábjegyzetben jeleztem. A kalinovi harcokért adományozott Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érmek harccselekmény-leírásai a következők:

„**Horváth József** 4. gyalogezredbeli őrmestert, aki az állásán át betört ellenséges harckocsikat¹⁰ kézigránát

köteggel felrobbantva az azon levő és az abból kiszálló legénységet az üres pisztolyával lefegyverezte, példát adva ezzel is a legénységnek, hogy ésszel és nyugalommal hogy lehet a vasat és páncélt is legyőzni¹¹, az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásért a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Éremmel tüntettem ki.

Meggyesy Schwartz Kálmán 7/1. ütegbeli hadapród őrmester, mint lövegvezető (a Kalinovban állásban lévő 5/8 M. 8 cm-es lövegről van szó, lásd még erről lentebb Kovács Endre kitüntetését – szerző) halálmegvetést is meghaladó bátorsággal bevárta a közelgő harckocsikat és azok közül kettőt kilőtt, példát adva ezzel is társainak arra, hogy a nyugalom gyümölcseit hogyan lehet kamatoztatni fegyvereink erejével. Az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Éremmel tüntettem ki. (...)

Pohl József 4. gyalogezredbeli tizedes, mint a 4/1. géppuskás század egyik (36 M. 3,7 cm-es – szerző) páncéltörő ágyújának irányzója két szovjet harckocsi közül az egyiket higgadt nyugodtsággal lövege leghatásosabb távolságára bevárta és annak tüze ellenére azt nyugodtan kilőtte. A másik harckocsira olyan hatásos tüzet indított, hogy az arra támadó gyalogos bajtársaknak eredményes támogatást nyújtott és ezzel a harckocsi tüzet ellenük kikapcsolta.

Az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Éremmel tüntettem ki.

Bánhegyi Dezső¹² 4. gyalogezredbeli honvéd, mint a 4/2. század csatára, a betörő harckocsik láttára fedezékéből vakmerően előugrott és saját elhatározásából, de szakaszparancsnokának utasítása szerint kézigránát köteggel és az övében lévő kézigránatokkal parancsot be sem várva a harckocsit sikeresen leküzdötte. A harckocsin beérkező és a harckocsiról leugráló ellenséges csatárokkal szemben példaadó bátorsággal felvette a közelharcot és a szó szoros értelmében vett megsemmisítésükben elsőrendűen közreműködött. Másnap hajnalban a megújuló szovjet támadás alatt pedig énekszóval buzdította társait az oroszok lehengetésére, olyannyira, hogy viselkedésével a harcias hangulatot a tetőfokra emelte és ügyes, gyors beavatkozásával fegyverét kiválóan kezelve, társai élén az ellenséget messze az állás előtt megtorpanította. Ennek a következménye volt az orosz támadó csoport nagyszámú vesztesége.

Az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Éremmel tüntettem ki.

Barcza János¹³ 4. gyalogezredbeli honvéd, a 4. gyalogezred [ezredközvetlen] páncéltörő ágyús századának lövegirányzója a Kalinov falu romjába betört, élen haladó és minden fegyveréből állandóan tüzelő szovjet parancsnoki harckocsit telitalálattal megsemmisítette (38 M. 5 cm-es páncéltörő ágyúról van szó, ez volt az ezred naplójában említett, utolsóként megsemmisített szovjet harckocsi – szerző). Ezzel különös teljesítményt vitt végbe, mert lövege az eredeti tüztér szerint az ellenkező irányban volt felállítva és az arcvonal megváltoztatása, valamint a mozgó ellenséges harckocsi elleni

felállításig kb. 60 métert kellett megtennie az ellenséges harckocsi és más tűzfegyverek tüzeiben, járatlan, bozotos terepen a 30 km-es sebességgel közelgő ellenséges harckocsi elé. A szovjet harckocsi ágyú és géppuska tüzet adott az elfoglalandó tüzelőállás közelében lévő házra, de közben észrevette Barcza állásba vitt lövegét is, mikor azonban ágyúja csövét odafordította, Barcza hidegvérrel befejezte az irányzást és leadta az első lövést, amellyel az ellenséges harckocsi ágyúja csövét telibe találta és eltörte, pedig az már töltve volt. A közvetlen lövéssel megállított harckocsiból a kezelőket kiszállásra kényszerítette és azok géppisztollyal támogatott ellenállását repeszgránáttal törte le, úgy, hogy valamennyi szovjet kezelő meghalt.

Az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Éremmel tüntettem ki.

Kovács Endre 7/1. ütegbeli főtüzér, mint a 4. gyalogezred rohamütege egyik lövegének irányzója a szovjet harckocsi támadás egyik hullámából a két első harckocsit közelre bevárta és 3-4 lövéssel kilőtte, ezzel az ellenséges harckocsitámadás lendületét alapjában megingatta, miáltal

oroszlánrésze volt a támadás megrendítésében.

Az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Éremmel tüntettem ki.

Rauner Stehr János¹⁴ 7. tüzérezredbeli hadapród őrmester a 7/3. üteg tüzet oly eredményesen vezette, hogy az ellenség megállításában oroszlánrésze volt, később géppisztollyal a kezében a rátörő ellenséggel ismételt közelharcot vívott.

Az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásáért a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Éremmel tüntettem ki.

Tóth József¹⁵ 7. tüzérezredbeli tizedes a 7/1. tüzérosztály felderítő járőrét közvetlenül támadó szovjet harckocsi elleni támadást – melyet Parragi István zászlós¹⁶ kézigránáttal megtámadott – nagyban elősegítette és a közelharcot addig folytatta, amíg kétszeri sebesülés után harc képtelen lett. Ezzel az önfeláldozó magatartásával törhetetlen győzni akarásának adta tanújelét és hősie magatartásával mindenki elé példaként állítható.

Az ellenség előtt tanúsított vitéz és önfeláldozó magatartásáért a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Éremmel tüntettem ki.¹⁷

A 4/I. zászlóalj géppuskás századának (parancsnok: Kosztka Vilmos százados) a kalinovi harcokban kitűnt katonáit tünteti ki Jány Gusztáv vezérezredes, hadseregparancsnok 1942. június 3-án (a Kosztka család gyűjteményéből)

JEGYZETEK

- 1 A 2. hadsereg általános történetéről, lásd Szabó Péter: *Don-kanyar*. Corvina, Budapest, 2001. A soproni alakulatokról ifj. Sarkady Sándor–Szabó Péter: *Soproniak a Don-kanyarban*. Edutech, Sopron, 2001.
- 2 HM HIM Hadtörténelmi Levéltár 2. hadsereg iratanyaga, 5. doboz, 8. naplómelléklet
- 3 A korai időpontok – és az ekkor jelzett természetes fény – oka, hogy a magyar csapatok a keleti hadszíntéren is a közép-európai időt használták, az időeltolódás figyelembevétele nélkül.
- 4 Itt a rohamlövég megjegyzés nem kilőtt rohamlövökre vonatkozik, hanem a saját rohamlöv egy 8 cm-es lövegére, mely a két páncélost kilőtte. (Ez szintén nem önjáró, láncaltapas harceszköz volt, hanem lövöntrázó.)
- 5 Az eredeti szövegben „jelentés érkezik 3 harckocsi kilövéséről”, azonban a szövegkörnyezet miatt nyilvánvaló, hogy a pont lemaradt a harmas szám mögül, tehát nem három darab, hanem a harmadik kilőtt harckocsiról van szó.
- 6 A korabeli részletterképeken hasonló neveket kaptak jellegzetes tereprészek, objektumok, sokszor formájuk, alakjuk után.
- 7 Ezek valószínűleg a foglyok ezredeinek hadrendi számai.
- 8 Lásd Meggyesy Schwartz Kálmán hadapród őrmester kitiüntetési felterjesztését a harccselekmény leírásával.
- 9 HM HIM Hadtörténelmi Levéltár 2. hadsereg iratanyaga, 4. doboz, kivonat a 4. gyalogezred naplójából (1942. május 31. – június 1.)
- 10 Mint az fentebb olvasható az ezred naplójában, egy harckocsi lett megsemmisítve kézigránátkötegekkel. Lásd erről még Bánhegyi Dezső kitiüntetési felterjesztését.
- 11 Ez az egyetlen felterjesztés, mely kicsit átfogalmazott szöveggel – hibásan két harckocsit említve – megjelent már egy publikációban az adományozott kitiüntetés nélkül. Ez a mű Kuntár Lajos: *A véres Don című műve* (1. kiadás Tér Kiadó, Budapest, 1943, 187. o., 2. kiadás Vasi Szemle, Szombathely, 2003, 186. o.).
- 12 Bánhegyi Dezső 1942. szeptember 28-án Gyevicándi saját akna robbanásától megsebesült, lásd erről HL HM 641.088/22. v. – 1942
- 13 Barcza János két évvel később, már az 1. hadsereg kötelékében, 1944. július 27-én, Hosaholinnál szilánktól sebesült, lásd erről HL HM 642.723/22. v. – 1944
- 14 Rauner-Stehr János már tart. zászlósként 1943. január 12-én Bolgyirevánál ágyék-lövéssel megsebesült, lásd erről HL HM 744.579/22. v. – 1943 (Sarkady-Szabó i. m. 72. o. szerint január 13-án sebesült meg.)
- 15 Tóth József 1942. május 31-i sebesülésével kapcsolatban egy jelentésben „könnyű sérülés” szerepel, egy másikban azonban már „lövés a jobb térdizületen keresztül”, végül egy újabb jelentés szerint 1942. szeptember 23-án egy budapesti kórházban amputálták a jobb lábát. Ennek oka valószínűleg nem egy újabb sebesülés volt, hanem még ez a május végi. Lásd erről HL HM 625.460/22. v. – 1942, 637.328/22. v. – 1942.
- 16 Az eredeti szövegben hibásan Parragi.
- 17 HM HIM Hadtörténelmi Levéltár HM sz.n./eln. 8e. – 1942 (Ez a hadseregparancs nincs benne a 2. hadsereg iratanyagában, ezt a szerző 2005-ben egyéb vegyes kitiüntetési iratok között találta.)